

ОСОБЛИВОСТІ ЕКЗИСТЕНЦІЇ ЖИТТЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

FEATURES OF LIFE EXISTENCE OF STUDENTS: QUALITATIVE ANALYSIS OF RESEARCH RESULTS

Стаття присвячена дослідженню екзистенції життя молодих людей у контексті війни в Україні. На основі аналізу анотацій студентів та курсантів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання авторка статті робить висновок, що екзистенція життя молодих людей у цей складний час характеризується різноманітністю та динамікою.

Результати якісного аналізу дали змогу здійснити умовний поділ усіх анотацій, написаних юнаками, на такі групи: анотації, сфокусовані на емоційно-почуттєвій сфері; анотації з акцентом на міжособистісних стосунках (сімейних, дружніх, любовних тощо); анотації, що підкреслюють особливості становлення та формування особистості юнака; анотації, в основі яких лежить орієнтація на мотиваційну сферу, досягнення успіху та самоствердження; анотації, що підкреслюють позитивне ставлення до життя; анотації, що вказують на складність (життєві виклики та труднощі) та багатогранність життя.

Кожна із цих груп анотацій вказує на важливі складові екзистенції життя молодої людини. Так, аналіз змісту анотацій підкреслює інтенсивність та нестійкість емоційних переживань, що пояснюється як специфікою розвитку почуттєвої сфери у цьому віці, так і впливом стресових та кризових подій у суспільстві. Також для молодих людей важливими є соціальні стосунки, адже вони дають відчуття безпеки, розуміння та підтримки. Водночас у молодих людей спостерігається спрямованість на формування соціального «Я», утвердження себе як особистості в соціумі та сильне прагнення до самореалізації та особистісного розвитку. Доволі велика кількість молодих осіб у цьому процесі проходить через випробування, труднощі та виклики, а інша частина перебуває у стані повного задоволення, наповнення та насолоди власним життям, реалізуючи власну вітальну енергію.

Ключові слова: екзистенція, екзистенція життя, кризові періоди, здобувачі вищої освіти, емоційні переживання.

The article is devoted to the study of the existence of the lives of young people in the context of the war in Ukraine. Based on the analysis of the annotations of students and cadets of higher education institutions with specific learning conditions, the author of the article concludes that the existence of young people's lives in this difficult time is characterized by diversity and dynamics.

The results of the qualitative analysis made it possible to conditionally divide all annotations written by young people into the following groups: annotations focused on the emotional and sensory sphere; annotations with an emphasis on interpersonal relationships (family, friendship, love, etc.); annotations that emphasize the peculiarities of the formation and formation of a young man's personality; annotations, where the focus is on the motivational sphere, achieving success and self-affirmation; annotations emphasizing a positive attitude to life; annotations indicating the complexity (life challenges and difficulties) and multifacetedness of life.

Each of these groups of annotations points to important components of the existence of a young person's life. Thus, the presence of emotions of different modalities indicates the intensity and instability of emotional experiences, which is caused by the specifics of the development of the sensory sphere at this age and the impact of stressful and crisis events in society. Social relationships are also important for young people, they provide a sense of security, understanding and support. At the same time, among young people, there is a focus on the social development, establishing oneself as an individual in society and a strong desire for self-realization and personal development.

Quite a large number of young people in this process go through trials, difficulties and challenges, and the rest are in a state of complete satisfaction, fulfillment and enjoyment of their own lives, realizing their own welcome energy.

Key words: existence, existence of life, crisis periods, students of higher education, emotional experiences.

УДК 159.9.075.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.56.12>

Калька Н.М.

старший викладач кафедри практичної психології
Львівський державний університет
внутрішніх справ

Вступ. Проблема екзистенції життя є ключовою у рамках різноманітних психологічних теорій, оскільки вона акцентується на важливих психологічних категоріях та їх трактуванні, таких як сенс та мета життя, свобода, відповідальність, вибір, призначення у житті тощо. Особливо актуально та доволі гостро постає ця проблема у кризові періоди, зокрема у час воєнного конфлікту в Україні, коли такі фундаментальні поняття, як життя, смерть, свобода, відповідальність, набувають нових значень та сенсів. У контексті різноманітних філософських та психологічних теорій поняття екзистенції життя розглядається у різних аспектах.

У філософському контексті зміст людського існування визначається між невловимою хви-

лею життя та ніщо, тобто воно є процесом напруженого впорядкування, облаштування ситуації постійного відчуття «холоду» небуття. Саме тому сенс життя та існування завжди пов'язаний не з тільки з інтересом до життя, а й з глибинним сприйманням категорій «життя» та «смерть». З огляду на це науковці часто сенс життя окреслюють з позиції «стати тим, ким ти вже є, тобто людиною у власному розумінні цього слова» [2, с. 8].

У психологічних теоріях, зокрема психоаналізі, екзистенція життя трактується як продукт індивідуального розвитку особистості. Відповідно до цього сенс життя формується в дитинстві під впливом батьківських відносин. Представник неофрейдизму Е. Фромм вважав, що

людина є тим, ким вона вирішує бути, тому сенс свого життя вона створює сама. На його думку, життя має сенс тільки тоді, коли воно має мету, яка виходить за межі нас самих.

Гештальтпсихологи розглядають екзистенцію життя як процес взаємодії людини з навколишнім світом. На їхню думку, сенс життя полягає в тому, щоб знайти своє місце у світі та реалізувати свій потенціал.

Представники когнітивного напрямку розглядають екзистенцію життя як продукт мислення та пізнання. На думку когнітивістів, сенс життя формується на основі наших уявлень про світ, себе та своє місце в ньому. Так, Дж. Келлі вважає, що сенс життя полягає у створенні власного світу. Загалом особливістю життя є постійний процес вибору.

У рамках екзистенційного напрямку екзистенція життя розглядається як фундаментальна характеристика людської природи, а сенс життя є особистим вибором кожної людини. В. Франкл зазначав, що життя має сенс тільки тоді, коли воно має мету. Сенс життя – це те, що ми самі вкладаємо в своє життя. Він є не даністю, а результатом нашого вибору. Ми самі визначаємо, що для нас має сенс, і саме в цьому полягає наша свобода [3, с. 16].

На противагу В. Франклу, представник гуманістичного напрямку психології, засновник клієнтоцентрованої терапії К. Роджерс вважає, що сенс життя полягає в тому, щоб бути самим собою. Він наголошував на тому, що у житті важливим є процес, а не мета. Мета є лише зупинкою на цьому шляху. Життя набуває сенсу тільки тоді, коли ми живемо його в повній мірі. Тільки коли людина живе відповідно до свого справжнього «Я», вона відчуває себе щасливою, повноцінною і самореалізованою [5, с. 163].

Загалом екзистенція життя передбачає здатність до самостійного існування, саморозвитку та самореалізації, вибору, свободи, відповідальності і творчості, а також самопізнання та усвідомлення буття у світі.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження особливостей екзистенції життя та екзистенційних переживань було проведено емпіричне дослідження, участь у якому взяли здобувачі вищої освіти закладів із спеціальними умовами навчання – Львівського державного університету внутрішніх справ, Одеського державного університету внутрішніх справ, Національної академії внутрішніх справ. Усі досліджувані навчаються на I–V курсах вищезгаданих закладів за спеціальностями «Право» та «Психологія», загальна кількість досліджуваних – 376 осіб.

Для розуміння специфіки екзистенції життя у молоді, а саме студентів, було запропоновано підібрати 5 асоціацій до слова «життя»,

а також проаналізовано відповідь на останнє завдання опитувальника особистісної зрілості О. Штепи, яке звучало так: «Завдання. Уявіть що усе Ваше життя зображено у книжці. Напишіть коротку анотацію до цієї книжки (анотація – короткий виклад змісту книги, статті часто з її критичною оцінкою)» [4, с. 118].

Слід зазначити, що серед усіх анотацій досліджуваних були ті, у яких були відсутні описи, а лише наявні розділові знаки «.», «...», «-», «!», смайлики або набори букв без конкретного змісту (рис. 1).

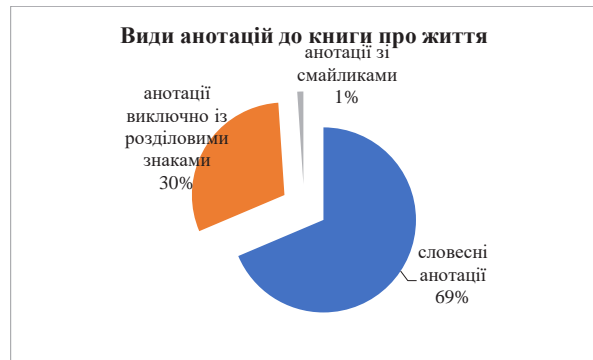

Рис. 1. Види анотацій

Можна звернути увагу на те, що майже третина здобувачів вищої освіти (30%) не змогла дати стислої характеристики/оцінки власного життя, що може свідчити про низький рівень саморефлексії, небажання заглиблюватися та усвідомлювати основні аспекти свого життя, відсутність глибокого розуміння та самопізнання. Наслідком цього є вживання в описі виключно розділових знаків («.», «...»). Проте наявність в описі розділових знаків («!») чи смайликів вказує на наявність вітальної енергії та позитивну налаштованість на власне життя і таку його оцінку.

Проаналізувавши анотації досліджуваних зі словесним описом до книги про власне життя, ми виокремили такі основні групи анотацій за наступними психологічними критеріями:

- анотації, сфокусовані на емоційно-почуттєвій сфері;
- анотації з акцентом на міжособистісних стосунках (сімейних, дружніх, любовних тощо);
- анотації, що підкреслюють особливості становлення та формування особистості юнака;
- анотації, де в основі лежить орієнтованість на мотиваційну сферу, досягнення успіху та самоствердження;
- анотації, що підкреслюють позитивне ставлення до життя;
- анотації, що вказують на складність (життєві виклики та труднощі) та багатогранність життя.

Визначення критеріїв поділу базувалося на специфіці формування особистості у юнаць-

кому віці [1] та змістового наповнення анотацій, що написані студентами.

За результатами кількісного аналізу переважання певних словесних анотацій найбільший відсоток отримали анотації, що описують складність та багатогранність життя (37%), і вдвічі менший відсоток анотації, які описують позитивне ставлення до життя (18%).

Рис. 2. Основні групи анотацій до книги про власне життя

Особливості анотацій кожної групи проаналізовано та інтерпретовано з урахуванням змістових характеристик. Змістові характеристики кожної з анотацій у виокремлених групах представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Групи анотацій (емоційно-почуттєва сфера, міжособистісні стосунки)

Анотації, що стосуються емоційно-почуттєвої сфери	Анотації з акцентом на міжособистісних стосунках
<p>– «...Вона все гойдалася на гойдалках, не відчуваючи ні тепла, ні холоду, ні себе.»</p> <p>– «Мені стало самотньо навіть в оточенні близьких людей, я забула що таке щиро посміхатись та не грати щасливу.»</p> <p>– «...Вона просто опустила руки. Тому зараз вона просто пливе за течією і не має наміру щось змінювати. Байдужість і апатія поселилися у її душі, але вона живе далі з надією, що щось зміниться.»</p> <p>– «Ця дівчина ніколи не знає, що станеться завтра, та боїться втратити свій дім.»</p>	<p>– «Вона була веселою дівчиною з холодним розумом та дуже добрим серцем. Але одного разу все може змінитися у негативну сторону. Він змінив її.»</p> <p>– «Моє життя – це цікавий шлях, який потрібно достойно пройти разом із близькими і друзями.»</p> <p>– «Він це життя пройшов не сам, його підтримували рідні.»</p> <p>– «Бо усе, і мене – змиває гроза, Мої почуття – твоя гра...»</p>

У групі анотацій, що стосуються емоційно-почуттєвої сфери, прослідковується вплив емоційних переживань студентів на їхню когнітивну сферу, поведінку та загалом ставлення до себе та світу. Серед цієї групи анотацій

можна виокремити підгрупи, які пов'язані з позитивними чи негативними емоціями. Більшість анотацій демонструє переважання негативних емоційних переживань, які спричинені самотністю, невизначеністю, втратою сенсу життя, відсутністю внутрішньої гармонії, пошуком себе, страхом перед майбутнім.

Що стосується анотацій, де фігурують позитивні емоції, то вони, як правило, все одно містять певні негативні переживання через випробування: «Усіляке було – і сміх, і плач, і зміни, але вона чомусь залишилася такою, як була, – надзвичайно чуйною, чуттєвою особистістю»; «Весела та різнобарвна книга, з непередбачуваним сюжетом»; «...намагається жити щасливо, бореться сама з собою»; «Автор ділиться своїми радощами і розчаруваннями, викриває найглибші емоції та переживання».

Оскільки студентський вік характеризується певною нестійкістю емоційних переживань та їх широким спектром, то можна прослідкувати й певні емоційні гойдалки в анотаціях. Варто зазначити, що саме цей період пов'язаний із формуванням особистості та самоідентифікацією, тому життя юнаків насичене різноманітними емоційними переживаннями, що спричиняють сприймання життя саме через призму домінуючих емоцій.

Однією з важливих сфер, що впливає на формування особистості студента та картини його світу, є соціальна сфера, що включає міжособистісні стосунки, тому у деяких анотаціях звертається увага саме на такі важливі аспекти у стосунках, як підтримка, зв'язок, розвиток, розуміння, а також на конфлікти, страждання та нерозуміння (таблиця 1).

Варто зазначити, що більшість анотацій сфокусована на описі страждань від кохання, бо саме у юнацькому віці кохання є дуже важливим аспектом побудови стосунків, усвідомлення власного «Я» та задоволення емоційних потреб. Кохання дає юнакам і дівчатам відчуття приналежності, безпеки та розуміння. Воно також допомагає їм відчути себе значущими та прийнятими іншими. Завдяки коханню молоді люди формують соціальні навички спілкування, співпраці та взаємодії. Водночас кохання у цьому віці характеризується нестійкістю та інтенсивними переживаннями радості, смутку, депресій, ревнощів. Водночас воно виступає ключовим аспектом наповненості та екзистенції життя, незважаючи на його позитивний чи негативний контекст. У кризові періоди особливо загострюється потреба в підтримці та розумінні, тому цінність та емоційна забарвленість різного типу стосунків лише зростає.

Безперечно, юнацький вік є вирішальним у формуванні особистості, її становленні, самопізнанні та саморефлексії. Саме в цей вік відбувається формування самосвідомості, Я-концепції, самоідентифікації.

У студентському віці молоді люди починають усвідомлювати себе окремими особистостями з власними думками, почуттями і переживаннями. Вони аналізують свої сильні та слабкі сторони, можливості та потреби і досліджують власне «Я».

Розвиток особистості студента у цей період відбувається через призму його соціальних ролей, діяльності, соціальних очікувань, норм та цінностей в групі і суспільстві в цілому, тому у процесі аналізу анотацій доволі часто можна зустріти анотації, де юнаки підкреслюють роль особистості в суспільстві, можливості, потреби самореалізації та важливість відчуття себе частиною цілого (таблиця 2).

Таблиця 2

Групи анотацій (формування особистості юнака, мотиваційна сфера, досягнення успіху, самоствердження)

Анотації, пов'язані з особливостями формування особистості юнака	Анотації з акцентом на мотиваційну сферу, досягнення та самоствердження
<p>– «Він був великою людиною в велетенському світі...»</p> <p>– «Ти у цьому світі лише маленька шестерня, яка приводить у рух величезний механізм.»</p> <p>– «Той, хто сам собі господар, могутніший за самого володаря світу.»</p> <p>– «Герой нашого часу.»</p> <p>– «Ця історія від перших роздумів і невпевненості юності до зрілості та самопізнання.»</p> <p>– «Ця людина – поєднання полярних значень, з нею було цікаво, та вона була страшно нудною, або це тільки вона так сприймала, та про це мало хто дізнається. Загалом про неї мало хто дізнається.»</p> <p>– «Шлях головного героя до розуміння світу і самовдосконалення, яке йому складно дається.»</p>	<p>– «Ця книга розповідає про життя хлопця з великими амбіціями до життя, прагнення самовдосконалення та високої професійної кар'єри.»</p> <p>– «Історія про відповідальну дівчинку, яка хоче всього досягнути в житті сама, але боїться.»</p> <p>– «Хлопець, який попри всі складнощі, які йому траплялися і трапляються на дорозі, йде до своєї цілі та мети й відкриває для себе світ в нових палітрах.»</p> <p>– «Маленька людина у великому світі, яка хоче досягти успіху.»</p> <p>– «Життя людини, яка добилась всього, чого хотіла.»</p>

Так, особливу увагу молодь акцентує саме на ролі особистості та її значенні (таблиця 2). Саме у цих анотаціях акцентовано на ролі особистості в суспільстві, її можливостях і бажанні самореалізації, потребі бути частиною цілого.

Також велику увагу студенти приділили впливу навчання та, зокрема, самого закладу вищої освіти на формування особистості молодшої людини, що відображено у таких анотаціях: «...Одного дня вона взуває інше взуття та одягає зовсім інший одяг. Тепер прокида-

ється щодня зовсім рано, аби досягати успіху протилежними до минулого шляхами... покидає свій дім, де виросла, та переїжджає в інше місто... «Життя курсанта», «Життя дівчини, яка обрала професію поліцейського, курсантське життя», «До і після навчання в ЛьвДУВС».

Також є певна кількість анотацій, де описано такі важливі процеси, як самопізнання, самоідентифікація, пошук себе у світі, труднощі процесу становлення особистості: «...Головний герой цієї книги змушений зіткнутися зі своїми внутрішніми суперечностями, щоб знайти своє місце в цьому світі. Він переживає життєві кризи, що змушують його виходити за межі зручності та впливають на його розвиток і зростання»; «Знайди вихід і не втрач себе»; «Хлопчик, який бажає знайти себе в цьому житті, попри думку інших, робить те, в що вірить і бачить сенс».

У юнацькому віці спостерігається різноманіття мотивів діяльності і постійне прагнення до успіху, тому молоді люди активно прагнуть до самоствердження, самореалізації та здобуття нових знань і досвіду. Важливою потребою виступає саме самоствердження як набуття власної індивідуальності та прагнення заявити про себе у суспільстві, заслужити повагу та визнання. Саме це відображено у таких анотаціях студентів та курсантів: «Ця книга є важливим джерелом натхнення для тих, хто шукає своє місце у житті, та надихає до досягнення своїх мрій та цілей»; «Шлях до подолання труднощів і боротьби з внутрішніми проблемами дуже довгий і тернистий. Чи вдасться їй пройти цей шлях і реалізувати себе? Чи зможе вона досягти поставленої мети?» (таблиця 2).

На прикладі цих анотацій помітно, що для студентів важливе значення мають амбіції, прагнення до самовдосконалення та кар'єрного зростання. Вони чітко усвідомлюють складність досягнення цілей при високому рівні домагань, а також розуміють можливі перешкоди у досягненні успіху. Але загалом ці анотації є свідченням мотивації та спрямованості на досягнення успіху.

Варто також вказати на таку особливість юнацького віку, як побудова життєвої філософії, яка є результатом становлення особистості, її цінностей та світогляду. Життєва філософія як складова частина екзистенції визначає стиль та спосіб життя людини.

Найбільш чисельна група анотацій молодих людей стосується усвідомлення складності та багатогранності життя, його наповненості і задоволеності ним. Ці анотації відображають глибину самопізнання та саморозуміння особистості молодшої людини, також у них закладено потенціал до самоздійснення, або ж повної насолоди власним життям (Таблиця 3).

Достатня кількість анотацій відображає наповненість та радість життя у молодих

Таблиця 3

Групи анотацій (задоволеність життям, наповненість життя, складність та багатогранність життя)

Анотації про задоволеність та наповненість життя	Анотації про складність та багатогранність життя
<p>– «Яскраве життя незалежної леді»; «Коли читаєш і захоплює дух.» – «Цікаві пригоди гр. Б у світі чудес.» – «Найцікавіша книга.» – «Життя прекрасне, не дивлячись ні на що.» – «Моє життя наповнене щастям, сміхом, любов'ю.» – «Все життя як в казці.» – «Життя – це щось неймовірне. Інколи воно буває складним, незрозумілим, але насправді воно чудове.» – «Щаслива дівчинка пройшла всі негаразди, і її життя ніби як в казці.»</p>	<p>– «Йдучи до своєї мрії, вона зрозуміла, що реалії цього життя зовсім не співпадають із її сподіваннями. Шлях буде тяжким, проте цікавим та насиченим і хорошими подіями також.» – «Це цікава і захоплива історія про героя, який пройшов багато випробувань.» – «Як не впасти духом, попри всі складнощі.» – «Жити страшніше, ніж бачити сни. Мені вистачає війни у своїй голові.» – «Жити – значить любити! Жити – значить боротися!» – «Життя – чергування проблем і успіху.» – «Інструкція до шахів.»</p>

людей. Задоволеність ним і переживання щастя можна відстежити через вживання прикметників «прекрасне», «суперове», «яскраве», «хороше», «цікаве», «чудове» (таблиця 3).

Навіть у доволі непростий період для країни, пов'язаний із воєнним конфліктом, молоді люди знаходять причини, щоб відчувати своє життя наповненим і переживати радісні моменти. Вони заходять у житті те, що дозволяє їм відчувати себе наповнено та щасливо і формувати позитивні установки на своє життя.

Група анотацій, що вказують на складність (життєві виклики та труднощі) та багатогранність життя, містить найбільший відсоток серед анотацій досліджуваних. Аналіз цих анотацій дозволяє дійти висновку про усвідомлення складності життєвих процесів, необхідності долати труднощі і боротися із внутрішніми та зовнішніми викликами, а також потребу у розвитку і самовдосконаленні, важливість формування в собі якостей стійкої, цілеспрямованої особистості для того, щоб достойно та цікаво проживати життя. Прикладом цього є деякі анотації, які вказують саме на ці особливості

сприймання та розуміння життя і себе у ньому молодих людей (таблиця 3).

Зосередження уваги на складності життя та переживанні складних подій, іноді з наголосом саме на тих, що пов'язані із війною, відображено у таких анотаціях: «Ангел у пекельному світі»; «Мені лінки, нема сил жити таке життя»; «Дівчина живе в країні, де останніх 4 роки відбуваються страшні історичні події. В цей час вона знаходить своє кохання, через деякий час вони одружуються, але настав момент, коли вони повинні розлучитися, невідомо на який строк...»; «Книжка про те, як людина шукає себе, шукає кохання, живе у непростий час та намагається думати про хороше майбутнє»; «Надто багато проблем у цьому житті і книзі».

Висновки. За результатами аналізу анотацій студентів та курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання можна вважати, що екзистенція життя у молодих людей є доволі різноманітною та динамічною. Вона характеризується спектром позитивних та негативних емоційних переживань. Більшість опитаних глибоко усвідомлює багатогранність життя, його складність, але водночас вони готові долати труднощі та реагувати на зовнішні та внутрішні виклики.

У процесі аналізу та інтерпретації анотацій можна окреслити, що загальними тенденціями екзистенції життя молодих людей є наявність глибоких емоційних переживань, які здебільшого стосуються почуття кохання (позитивних і негативних), акцент на важливості міжособистісних стосунків, а саме підтримки та розуміння близьких людей, усвідомлення ролі особистості в суспільстві, важливість самопізнання, самореалізації, досягнень та самоствердження, а також пошук життєвого вектора, сенсу свого життя, що формує життєствердну позицію молодої людини і виступає важливою умовою її життєздійснення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мухіна В.С. Вікова психологія. Феноменологія розвитку. Київ, 2006. 604 с.
2. Сарабун О. Екзистенція як переживання індивідуом проєкту духовного життя. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2012. № 2 (22). С. 8–12.
3. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу. Харків : Фоліо, 2021. 160 с.
4. Штепа О.С. Особистісна зрілість. Модель. Опитувальник. Тренінг : монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 210 с.
5. Rogers C. Client-centered therapy: A theoretical approach. London, 1951. 416 p.